

Asia: VN/34680/2022

Lausuntopyyntö Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommentit alatyöryhmän 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano ehdotuksista

LAUSUNTO OIKEUSLAITOSTYÖRYHMÄN ALUSTAVISTA TOIMENPIDE-EHDOTUKSISTA

Rikosprosessia koskevien alustavien ehdotusten valmistelussa kiinnitämme huomiota siihen, että työryhmissä ei ole lainkaan esitutkintaviranomaisen edustusta. Esitutkinta on rikosprosessin kiinteä osa, sen alkuvaiheen tärkein vaihe. Kun poliisi on Suomessa päätoiminen esitutkintaviranomainen, poliisin edustajan mukaan ottaminen valmisteluun olisi perusteltua.

Lausumme Lapin poliisilaitoksen johdon näkemyksenä toimenpidekohdittain työryhmän alustavista ehdotuksista kohteliaimmin seuraavaa.

Rikosprosessi palveluna

TOIMENPITEET:

1. Selvitetään, toteutuisiko syyttäjän aktiivisempi ja varhaisempi osallistuminen esitutkintaan siirtämällä tutkinnanjohtajuus esitutkintaviranomaisilta syyttäjälle muissa kuin yksin-kertaisissa ja rutiininomaisissa rikosasioissa. Muutos saattaisi johtaa siihen, että rikosasian valmistelu syyteharkinta- ja pääkäsittelykuntoon tapahtuisi jo esitutkinnassa ja syyte-harkinta nopeutuisi sen alkaessa tällöin tosiasiaa jo esitutkinnan aikana. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.

Lausuma:

Muutos on mahdollinen ja kyseisistä järjestelyistä on kansainvälistä koke-musta.

Suhtaudumme kuitenkin ehdotettuun muutokseen epäillen, ellei vähintään seuraavia asioita ole selvitetty ja niiden vaikutuksia arvioitu laajasti ennen johtopäätösten tekoa:

- Mikä on vaativien/vakavien rikosasioiden selvitystaso niissä maissa, joissa syyttäjä on tutkinnanjohtajana? Suomi pärjää nykymallillaan selvitystasojen vertailussa hyvin. Emmehän suunnittele järjestelmää, jossa aiempaa useampi vakava rikos jäisi selvittämättä?

- Tutkinnanjohtajuus muissa kuin yksinkertaisissa rikosasioissa edellyttää taktisten ja teknisten rikostutkimusmenetelmien tuntemista. Niihin ei syyttä-jien nykyinen koulutus anna riittävää osaamista. Tämä tarkoittaisi massiivisen koulutusohjelman luomista tutkinnanjohtajaksi nimettäville syyttäjille.

Kun kyseessä olisivat nimenomaan vaativimmat rikosasiat - joihin kohdis-tuu suurin selvittämisenintressi sekä myös julkisuuden paine - olisi tutkinnan-johtajien osaaminen varmistettava huolellisesti.

- Tutkinnanjohtajuuden siirtäminen syyttäjille muissa kuin yksinkertaisissa ja rutiininomaisissa (= vaativissa) rikosasioissa edellyttäisi syyttäjäorganisaatioon merkittävää henkilöstölisäystä. Poliisissa työskentelee vuoden 2023 ti-laston mukaan noin 390 päätoimista päällystötutkinnanjohtajaa (palkkaus-järjestelmän vaativuustasoille 08.07 - 08.09.02 sijoitetut), jotka johtavat esi-tutkintoja muissa kuin yksinkertaisissa asioissa. Viimeksi mainituissa asiois-sa esitutkinat hoidetaan tyypillisesti alipäällystötutkinnanjohtajan ohjauk-sessa (rikosylikonstaapelit ja ylikonstaapelit) tai suppeana tutkintana ilman nimettyä tutkinnanjohtajaa. Vuonna 2023 tutkintatehtäviä päätoimenaan hoi-ti poliisissa (vaativuustasoilla 08 -sarjassa) lähes 3.700 poliisimiestä. Kyse on siten massiivisesta resurssikysymyksestä, kun huomioidaan, että esitut-kintayhteistyö tänä päivänä ontuu tyypillisesti sen vuoksi, että syyttäjällä ei ole aikaa osallistua esitutkinnassa olevien asioiden käsittelyyn.

- Vaativien rikosasioiden tutkinnanjohtajan tehtävä edellyttää hyviä henkilös-töjohtamisen taitoja, operatiivisen toiminnan ymmärtämistä ja hyvin usein nopeita päätöksiä. Tämän vuoksi tutkinnanjohtajan ja tutkijan/-joiden tulisi olla saman viraston palveluksessa ja optimitilanteessa myös työskennellä samoissa työtiloissa. Muutoin yhteistyö on hankalaa ja sen toteutuminen jää liian monen rakenteellisen esteen taakse, kuten nykyinen poliisi-syyttäjä -yhteistyö.

- Syyttä-jien nimeäminen tutkinnanjohtajiksi nostaisi uudelleen esiin 1990 -luvulla laajasti keskustellun - ja vuoden 1996 kihlakuntauudistuksen yhtenä pääperusteena olleen - syyttä-jien kaksoisroolin eli puolueettomuuden. Vaik-ka syyttä-jätutkinnanjohtaja ei olisikaan johtamansa jutun syyttä-jänä käräjille, se loisi kansalaisten näkökulmasta syyttä-jästä kuvan, että hän ei olekaan täysin puolueeton kannevallan käyttäjä, koska työskentelee välillä poliisin kanssa esitutkinnassa. Syyttä-jäorganisaation kaksoisrooli saattaisi näin hei-kentää kansalaisten luottamusta syyttä-jien puolueettomuuteen. Jos/kun syyttä-jä pitäisi puolueettomuussyistä vaihtaa käräjille eri syyttä-jäksi, mene-tettäisiin monta esitutkinnan aikana saavutettua suunnitellun tutkinnanjohta-jajärjestelyn hyötyä, vähintäänkin jutun perinpohjaisen tuntemisen tuoma syyteharkinnan nopeutuminen.

2. Selvitetään mahdollisuutta ottaa käyttöön sähköinen ja tietoturvallinen tekninen alusta, minne esitutkintaviranomainen tallennettaisi esitutkinnan aikana kertyvää tutkinta-aineisto esitutkinnan edetessä. Tallennettu aineisto olisi jo ennen esitutkinnan päättämistä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän lisäksi myös asianosaisten käytettävissä. Alustan käyttöön oikeutetut tahot pääsisivät siten tutustumaan aineistoon reaaliaikaisesti esitutkinnan edetessä. Tämä edistäisi heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa tutkinnan suuntaamiseen riittävästi seikkojen selvittämiseksi ja palvelisi siten mahdollisen pääkäsittelyn sujuvuutta.

Lausuma:

Sähköisen alustan kehittäminen on kannatettava ajatus.

Tämän hetken yksi keskeinen rikosprosessin tehottomuutta aiheuttava tekijä on juuri yhteisen työskentelyalustan puuttuminen. Valitettavasti tässä näkyy se, että rikosprosessiin osallistuvat viranomaiset ovat kahden eri ministeriön alaisuudessa. Vitja-Aipa -hankkeen tavoitteet olivat hyvät, mutta sen hankkeen kaaduttua, tämän hetken tietojärjestelmäkehitystä haittaa eri ministeriöiden erilainen ohjaus.

Kyseisen tyyppisen alustan käytön mahdollistaminen esitutkinnan aikana asianosaisille on iso ja haasteellinen kysymys. Periaatetasolla ajatus on hyvä, mutta sellaisen käytöstä seuraa useita visaisia kysymyksiä. Suurin kysymys lienee sen vaiheen määrittely, jossa asianosainen / hänen avustajan saisi lukuoikeuden alustalle. Kyse on siitä, missä vaiheessa asianosaiset on kuultu ja näytöt hankittu riittävän kattavasti, että jonkun asianosaisen pääseminen käsiksi et-materiaaliin ei enää vaarantaisi esitutkinnan tarkoituksia. Tuota vaihetta ei voida lainsäädännöllä tai muilla normeilla tarkasti määritellä, vaan kyse olisi tutkinnanjohtajan ammattitaidosta. Vrt. lausumamme toimenpiteen 1. syyttäjän koulutusedellytyksiin.

Toinen haaste on yleisempi kysymys siitä, mitä seuraa kansalaisten mieltä ja suhtautumisessa esitutkintaprosessiin ja sen luotettavuuteen, kun samantapaisissa (sama rubriikki tms yleiset piirteet) rikosasioissa toinen asianosainen saisi jutun asianosaisten kuulustelut ja muun aineiston käyttöönsä aiemmin kuin joku toinen asianosainen vastaavan tyyppisessä jutussa. Tätä voisi seurata eriarvoisen kohtelun tuntemuksia ja epäluottamuksen ilmiöitä uudistettua rikosprosessia kohtaan. Nyt pääsääntö on suhteellisen selkeä: kun kaikki materiaali on kasassa loppulausuntoa varten tai pienemmissä jutuissa (ei loppulausuntokierrosta) kun syyte on nostettu kärjellä.

4. Selvitetään mahdollisuuksia laajentaa esitutkintakuulustelujen tallentamista videolle ja näiden tallenteiden nykyistä laajempaa hyödyntämistä asian käsittelyn myöhemmissä vaiheissa.

Lausuma:

Kannatettava ehdotus. Toistaiseksi poliisilla ei ole käytössä sellaista teknistä videokuulustelualustaa, jolla voitaisiin kuulla asianosaisia etänä. Puhelinkuulustelua ei voida käyttää yhtä laajasti kuin videokuulustelua samalla tavalla kuin esim. pankin lainaneuvottelut tänä päivänä. Pelkästään tämä yksittäinen tietojärjestelmäkehitys veisi esitutkintaa huomattavasti tehokkaampaan suuntaan.

Esitutkintakuulustelujen videoiminen on poliisin näkökulmasta kannatettavaa, mikäli kuulustelua ei tarvitse litteroida. Toistaiseksi syyttäjä ja tuomioistuimien on omaa työtänsä varten halunnut videoidut kuulustelut litteroituna. Tämä lisää merkittävästi kustannuksia ja hidastaa prosessia.

On myös huomattavaa, että kuulustelun tallentaminen ja säilyttäminen sen elinkaaren mukaisesti nykyisessä muodossa on kustannuksiltaan huomattavasti halvempaa kuin videotallenteiden säilyttäminen. Pysyvästi säilytettävistä vuosikerroista / jutuista tulisi vielä merkittävästi suuremmat kustannukset Arkistolaitokselle.

6. Arvioidaan mahdollisuuksia esitutkinnan loppulausuntomenettelyn velvoittavuuden lisäämiseen. Syyttäjän johdolla tapahtuva esitutkinnan loppulausuntomenettely nojautuisi täsmällisiin teemoihin ja kysymyksiin. Tämän tuloksena rikosasioiden valmistelu toteutuisi nykyistä selvästi paremmin jo esitutkinnassa. Asianosaiset voisivat pääkäsittelyssä vedota vain esitutkinnassa saatuun aineistoon ja sen aikana esitettyihin väitteisiin ja kannanottoihin mahdollisen preklusion tai vastaavan kaltaisella uhalla. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.

Lausuma:

Loppulausunnon velvoittavuuden lisääminen on kannatettava asia. Tänä päivänä on havaittavissa, että esim. järjestäytyneen rikollisuuden jutuissa loppulausunnossa ei käytännössä sanota mitään, vaan odotetaan oikeudenkäyntiin, jossa nähdään loputkin syyttäjän todisteet. Siinä vaiheessa erilaisin väittein ja lisätutkintavaatimuksin pyritään hidastamaan prosessia. Velvoittavuuden lisäämisellä saataisiin rikosprosessin jatkovaiheisiin suora- viivaisuutta sekä myös prosessin nopeutta lisättyä. Tässä vaiheessa syyttäjän (syyteharkintaa tekevän syyttäjän) astuminen vahvemmin prosessiin mukaan - esim. loppulausunnon teemojen / kysymysten asettaminen asianosaisille - on hyvin perusteltua, vaikka tutkinnanjohtaja olisi jatkossakin nykyisen mallin mukaisesti etviranomaisen (poliisin, Rajavartiolaitoksen, Tullin...) virkamies. Tämähän on mahdollista jo nykytilanteessa, mutta syyttäjien aika ei ole riittänyt materiaaliin perehtymiseen esitutkinnan aikana.

Loppulausunnon käyttämisen laajuutta harkittaessa on huomattava, että loppulausuntomenettely lisää tutkinta-aikaa vähintään kahdella viikolla.

8. Selvitetään esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien päätösten perusteluvelvollisuuden keventämistä. Arvioidaan, olisiko tekoanalysoivallisuutta mahdollista hyödyntää päätösten kirjoittamisen tukena. Vaatii lainsäädäntömuutoksia syyttäjien osalta, mutta on osittain toteutettavissa myös koulutuksen ja ohjeistuksen keinoin.

Lausuma:

Kannatettava ehdotus.

Perusteluvuorokäytön keventämisen lisäksi tulisi pohtia keinoja esitutkinta-viranomaisen kirjaamisvelvoitteen (ETL 3:1 §) keventämiseen sarjailmoitajien kohdalla. Nämä pakottavat poliisin tekemään päällekkäistä ja turhaa työtä mm. toistamalla samoja asioita eri nyansseilla modifioituina.

Prosessilajin valinta

15. Selvitetään mahdollisuutta luopua lautamiesjärjestelmästä. Se korvattaisiin laajentamalla useamman tuomarin kokoonpanojen käyttämistä laajoissa ja vakavissa rikosasioissa. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.

Lausuma:

Ehdotus todennäköisesti jouduttaisi rikosprosessin oikeudenkäynti-osaa, kun useampi ammattituomari perehtyisi juttuun ennen oikeudenkäyntiä. Ainakin päätösharkinta sujuisi tästä johtuen nopeammin. Se toisi myös lisää juridista osaamista oikeudenkäynteihin. Nämä ovat kannatettavia asioita.

Kyseessä on myös periaatteellinen ja iso kysymys tuomioistuineläytöksen luotettavuuden ja uskottavuuden näkökulmasta.

Luottamusmiestuumareista luopuminen kokonaan olisi vielä paljon merkittävämpi muutos, kuin vuoden 1993 käräjäoikeusuudistuksessa tapahtunut kihlakunnanoikeuksien lautakuntien supistaminen nykymalliin. Tämän jälkeen tavallisella kansalaisella ei olisi mitään väylää / ketään, joka voisi kertoa / perustella / vakuuttaa, että tuomioistuin toimii kirjattujen periaatteiden mukaisesti, puolueettomasti ja oikeudenmukaisesti asioita käsitellessään. Juristien lausumat / kertomat voisi tavallinen oikeusturvan tarvitsija hyvin herkästi nähdä saman koulutuksen saaneiden kollegoiden puolueellisina kannanottoina.

Sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittämisen huomiointi

32. Selvitetään mahdollisuutta ottaa käyttöön sähköinen ja tietoturvallinen tekninen alusta, minne esitutkintaviranomainen tallennettaisi esitutkinnan aikana kertyvää tutkinta-aineisto esitutkinnan edetessä. Tallennettu aineisto olisi jo ennen esitutkinnan päättämistä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän lisäksi myös asianosaisten käytettävissä. Alustan käyttöön oikeutetut tahot pääsisivät siten tutustumaan aineistoon reaaliaikaisesti esitutkinnan edetessä. Tämä edistäisi heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa tutkinnan suuntaamiseen riittävästi seikkojen selvittämiseen ja palvelisi siten mahdollisen pääkäsittelyn sujuvuutta.

Lausuma:

Ks. esitykseen nro 2 lausuttu.

33. Selvitetään asianomistajia koskevien prosessuaalisten säännösten muuttamista eri-tyisesti suureen asianomistajamäärään kohdistuvissa tietoverkko- ja kyberrikoksissa. Selvitetään mahdollisuutta toteuttaa asianomistajan oikeusturvasta huolehtiminen julkis-asiamiesjärjestelmän avulla ja korvaamalla asianomistajille lähetettävät ilmoitukset julkisilla kuulutuksilla.

Lausuma:

Lämpimästi kannatettava ehdotus. Tänä päivänä suurin ja aikaa vievin työ-vaihe laajojen kyberrikosten esitutinnan alkuvaiheessa on esitutkintaviran-omaisella asianomistajien kartoittamisessa, tavoittamisessa ja kuulemisessa. Järjestelmän kehittämistä pohdittaessa tämän työmäärän keventäminen on keskeisin tekijä rikosprosessin nopeuttamiseksi. Mahdollisen julkisasiamiehen astuessa asianomistajia edustamaan, tarve esitutkintaviranomaisen toimenpiteille asianomistajien suuntaan tulisi minimoida.

Muilta osin oikeuslaitostyöryhmän alustaviin ehdotuksiin ei ole lausuttavaa.

Jyrki Pelkonen

Apulaispoliisipäällikkö, VT

2. Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista

-

3. Kommentit alatyöryhmän 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat ehdotuksista

-

4. Kommentit alatyöryhmän 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen ehdotuksista

-

5. Kommentit alatyöryhmän 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta ehdotuksista

-

6. Kommentit alatyöryhmän 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat ehdotuksista

-

7. Muita huomioita Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

-

Rantala Tiina

Lapin poliisilaitos - Apulaispoliisipäällikkö, Jyrki Pelkonen